

MORITZ SCHRAMM

DEKONSTRUKTION SOM VIDUNDER- MIDDEL

MIKKEL BOLT & JACOB LUND
(RED.)

Fællesskabsfølelser

*Kunst, politik, filosofi, Århus, 2009
(Klim). 238 sider.*

Antologien *Fællesskabsfølelser. Kunst, politik, filosofi*, der sidste år udkom på forlaget Klim, sigter efter at undersøge "hvad det vil sige at være fælles om noget" (7). Med afsæt i den udbredte diagnose om, at de traditionelle fællesskabsformer i forbindelse med de tiltagende globaliseringstendenser og sociologiske forandringer er under forvandling, søger forskellige forfattere gennem antologien at belyse og reflektere over fællesskabet som "et filosofisk begreb, et politisk projekt og en kunstnerisk dimension" (7). Og dette initiativ – med dets tværfaglige tilgang ikke mindst – må hilses varmt velkomment: Ikke mindst i de politiske debatter har begrebet om fællesskab gennem de seneste år vundet en nærmest hegemonial stilling, hvor der på både den politiske højre- og venstrefløj kontinuerligt henvises til "fællesskabet" som referenceramme, uden at der udvises et tilstrækkeligt refleksionsniveau angående, hvad det egentlig vil sige at have noget til fælles, eller hvordan det skal forstås at indgå i et socialt netværk eller fællesskab. Antologiens formål om

at komme ind bag disse unuancerede fællesskabsbegreber og at tilbyde en velreflekteret forståelse af fællesskabet og af forandringerne, de aktuelle fællesskabsformer i vores tid er præget af, er derfor tiltrængt og velgørende. Som så ofte med antologier er resultatet imidlertid en mere ambivalent sag: Mens nogle af de enkelte bidrag fremstår læseværdige og forfriskende, mangler antologien som helhed en mere stringent linje. Dette skyldes ikke mindst tre faktorer:

For det første er det forstyrrende, at antologiens bidrag i alt for høj grad befinder sig på forskellige teoretiske niveauer. Mens nogle bidrag sigter efter en analyse af historiske fællesskabsformer og deres fremstilling i bestemte historiske forfatterskaber, har andre bidrag en mere overfladisk og essayistisk tilgang til fællesskabet og de aktuelle diskussioner om fællesskabet. Delvist bærer disse bidrag præg af en (forståelig) indignation over aktuelle politiske udviklinger, eller har decideret introducerende karakter, men formår ikke at løfte sig over dette essayistiske niveau. Ved siden af disse finder vi så bidrag – især af den franske filosof Jean-Luc Nancy og italienske Giorgio Agamben, hvis bidrag begge er blevet oversat for første gang til antologien – der kaster sig ud i et stærkt filosofisk og teoretisk projekt, som i og for sig er interessant, men som ikke altid spiller godt sammen med de mere introducerende og essayistiske bidrag.

Ved siden af disse ujævnheder i det teoretiske sigte – i artiklernes dybde, så at sige – er det for det andet forstyrrende, at det teoretiske fokus i antologien i alt for høj grad er rettet mod en

bestemt teoretisk tendens i de internationale fællesskabsdiskussioner. Denne tendens kan, enkelt sagt, betegnes som den Heidegger-Derrida-Agamben-Nancy-linje, der præger de fleste artikler i antologien, og hvis dominans fører til, at denne undervejs snarere fremstår som en introduktion til disse forfatteres ytringer om fællesskabet, end som den undersøgelse af de aktuelle forvandlinger af fællesskabet i vores nutid, antologiens forord egentlig lægger op til. Dermed er ikke sagt, at denne linje ikke er relevant i forhold til diskussionerne om fællesskabet, og/eller at de respektive bidrag skulle være uinteressante – ikke mindst skal oversættelsen af tekster af Agamben og Nancy hilses velkommen. Problemet er snarere, at der foreligger en indholdsmæssig indsnævring af diskussionen om fællesskabet, der i den samlede form, i antologiens helhed, kun delvist virker overbevisende.

Problemet er her ikke mindst, at der i denne linje, uanset de eksisterende enkelte teoretikers indbyrdes forskelligheder, næsten konstant opereres med et fastlåst og for nuværende diskussioner alt for simpelt modsætningsforhold mellem på den ene side essentielle, substantielle fællesskabsformer, og på den anden side en identitetsløs singularitet, en uafsluttethed og substansløshed, en relationalitet, så at sige, der ifølge denne argumentationslinje skal danne baggrund for det fremtidige fællesskab. I de fleste af antologiens artikler bliver denne dikotomi ikke udfordret, men blot reproduceret og klædt i nye gevanter. Substansløs singularitet bliver her ophøjet som det eneste modspil mod essentialismen.

Og dette er hverken teoretisk nødvendigt eller overbevisende. I stedet for blot at reproducere denne, i de filosofiske diskussioner gennem rigtigt mange år kendte dikotomi mellem identitet og singularitet, mellem substans og relation, formålsorientethed og forstyrrelse, ville en teoretisk udfordring og videreudvikling af dette paradigme have været på sin plads. Eksempelvis er det mildt sagt ikke særligt nytænkende at tilskrive litteraturen funktionen som en indholdstom forstyrrelse og afbrydelse, der skal modarbejde alle fastlåste identiteter, projekter og ideologier, som franske Nancy fordrer det i sin tekst om en litterær kommunisme. Sådanne koncepter har været kendt i årevis og virker ikke længere på nogen måde udfordrende eller nytænkende, men blot som en gengivelse og genfortælling af positioner, der har præget de litterære diskussioner siden begyndelsen af 1980'erne. Teoretisk set mangler simpelthen det næste skridt, der, i stedet for at reproducere disse kendte dikotomier, åbner for midlertidige identitetsformer, for mellemstederne mellem essentielle identitetstanker og identitetsløs relationalitet. Og dette gælder ikke mindst for fællesskabsdiskussionerne. Her ville det have været rart, hvis antologiens redaktører havde sigtet efter en mere bred og mangfoldig diskussion af fællesskabets aktuelle udfordringer, i stedet for at stille sig tilfreds med at bekræfte de kendte dikotomier, der i de fleste bidrag til antologien gengives komplet ukritisk eller blot fremstilles i lidt nyere gevanter.

Antologiens eneste eksplicite undtagelse fra denne overordnede tendens, Henrik Kaare Niensens bidrag, kan kun

delvist udviske dette indtryk. Dette åbner rigtigt nok op for en bredere debat omkring aktuelle fællesskabsformer set fra et kulturhistorisk og filosofisk perspektiv. Således introducerer Nielsen modsætningen mellem en klassisk nationalkonservativ essentialisme og et dekonstruktivistisk fællesskabsbegreb, inden han lancerer en anden tilgang med afsæt i blandt andet Jürgen Habermas, Gerhard Schulze og Axel Honneth. Sammenlignet med de andre bidrag i antologien virker dette forfriskende, selv om Nielsen med fordel kunne have udvidet og videreudviklet de perspektiver, som især Honneths anerkendelsesteori åbner, men som dog behandles forholdsmæssigt overfladisk.

Som det tredje kritikpunkt skal desuden nævnes: Det nærmest komplette fravær af empiri, sociologi og en analyse af de i samfundet reelt eksisterende former for posttraditionelle fællesskaber. I den sociologiske forskning har det eksempelvis været kendt i mange år, at de udbredte individualiseringstendenser og generelt de samfundsmæssige forandringer (f.eks. tiltagende økonomisk råderum, stærkere fritidsinteresser, sammenbrud af traditionelle sociologiske miljøer, bredere uddannelse etc.) ikke har medført et fravær af fællesskaber, men blot en erstatning af de traditionelle, ofte statiske fællesskabsformer med nye, posttraditionelle, ofte midlertidige fællesskabsformer. Disse bygger typisk på midlertidige identitetsdannelser, selvvalgte sociale inklusionsmekanismer mfl., som man i forskningen siden 1990erne har forsøgt at beskrive teoretisk. Disse reelt eksisterende, aktuelle former for fællesskaber glimrer i

antologien desværre – med undtagelsen i Niensens bidrag, hvor de i det mindste antydes – ved deres komplette fravær. Og det er især ærgerligt med blik på de ovenfor anførte teoretiske diskussioner. Et blik på de eksisterende, ofte *difficile* og midlertidige fællesskabsformer kunne nemlig have bidraget til at nuancere de teoretiske diskussioner, der for mange bidrags vedkommende som nævnt er alt for snævert fokuseret på den angivelige statiske og uovervindelige modsætning mellem identitet og singularitet.

Her ville det eksempelvis have været interessant at beskrive det normative fundament for disse posttraditionelle fællesskabsformer og afveje betingelser for, hvornår disse fremstår som voldsomt ekskluderende (ligesom eksempelvis de nationalistiske semantikker, som der løbende henvises til i antologiens forskellige bidrag), eller hvornår de kan have karakter af i stærkere grad åbne, inkluderende og dermed mindre snævre fællesskaber, der ikke uden videre kan reduceres til essentielle eller substantielle identitetsformer, og samtidig tillader den enkelte aktivt at indgå i fællesskaber, deres definition og udformning uden at blive frarøvet sin individuelle særegenhed. Med andre ord: Findes der former for fællesskab, hvor afvigelse og (partiel) lighed kan tænkes sammen? Findes der former for fællesskaber og identitetsdannelser, der er mere ekskluderende end andre? Antologien forbigår sådanne spørgsmål, desværre. Og dermed forbigår den også et helt felt af aktuelt eksisterende fællesskaber, og fortaber sig derimod alt for ofte i det udmærket kendte, men i og for sig ikke særligt givende opgør mod den angive-

ligt per definition undertrykkende identitetsdyrkelse. Her ville det have klædt antologien at være mere mangfoldig, og – ud over i blot Niensens bidrag – at vise forskellige teoretiske tilgange til debatten om fællesskab.

Dermed bestemt ikke sagt, at der ikke findes en del læseværdige bidrag i antologien. Ved siden af Niensens, der danner positiv modpol mod den ellers udbredte Heidegger-Agamben-Nancy- dyrkelse, er det især de mere historisk orienterede bidrag til antologien, der stikker ud. Eksempelvis er Mikkel Bolts gennemgang af Acéphale-selskabets glimrende læsning, og Erik Granly Jensens diskussion af venskabet hos blandt andet Thomas Bernhard og Robert Walser er befriende tæt på stoffet. Jacob Lunds forestilling om “Vidnesbyrdets kommunikation” ser ud til at pege fremad, selv om vi også her finder en del kendte stereotyper om dekonstruktionens vidundermidler. Sammenlignet dermed falder en del af de andre bidrag, af eksempelvis Birgit Eriksson, Marit Grøtta, Jørn Erslev Andersen og Carsten Juhl, derimod betydeligt i niveauet. Ofte fremstår de som en blanding mellem essayistik og alment kendte generaliseringer, som ikke fungerer sammen med de mere teoretiske bidrag. Her skulle redaktørerne være gået mere skarpt ind i redaktionsprocessen, eller, i nogle tilfælde, have trukket i nødbremsen for niveauets skyld.

Antologien kan derfor virke som en appetitvækker i forhold til diskussioner

om fællesskabet. Men desværre falder den i for mange niveauer, samtidig med at den ikke er teoretisk mangfoldig nok til for alvor at åbne for fremadrettede perspektiver og nye paradigmer. Og så kunne det jo fremover også være interessant at høre noget om *følelserne* i forbindelse med fællesskabet – ikke mindst siden titlen lægger op til det. Desværre er der ikke en eneste af artiklerne, der blot nævner den emotionelle dimension i fællesskabet, selv om der findes et omfattende diskussion om emotionalitet, intimitet mfl. i forbindelse med fællesskabet, der dog end ikke nævnes i antologien. Selveste begrebet fællesskabsfølelsen bliver vist kun nævnt i titlen og indledningen. Det kunne ellers være interessant, om det kunne åbne for netop den mere empiriske dimension, hvor mennesker definerer sig selv i forskellige former for fællesskaber, knytter emotionelle bånd til andre på baggrund af både lighed og forskellighed, afvigelse og identitet. Disse mere empiriske dimensioner er imidlertid fraværende i denne antologi, der desværre alt for ofte fremstår som en slags introduktion til bestemte teorier om det nye fællesskab, frem for at udfordre de eksisterende forestillinger på området. Når alt kommer til alt er der derfor tale om en antologi, der imod sit eget sigte forbliver temmelig tam. Det er en antologi, der mere foregiver at være nytænkende end egentlig at være det. De aktuelle fællesskabsfølelser er man i hvert fald ikke blevet klogere på.

Moritz Schramm er adjunkt ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet.